
NÁMEZDNÍ PRÁCE A KAPITÁL^[*1]

CONTENTS

I.....	2
II.....	5
III.....	8
IV.....	11
V.....	14
Poznámky.....	18
Vysvětlivky.....	20

Kolín 4. dubna^[1]. Z různých stran se nám vytykalo, že jsme nevyložili *ekonomické vztahy*, které jsou materiální základnou nynějších třídních a národních bojů. Zmiňovali jsme se o těchto vztazích soustavně jedině tam, kde se v politických srážkách bezprostředně vnucovaly.

Především šlo o to, sledovat třídní boj v každodenním chodu událostí a na podkladě již daného a denně nově vznikajícího historického materiálu empiricky dokázat, že zároveň s porobením dělnické třídy, která provedla únorovou a březnovou revoluci, byli poraženi i její odpůrci - ve Francii buržoazní republikáni a na celé evropské pevnině třídy buržoazie a rolnictva bojující proti feudálnímu absolutismu; že vítězství „slušné republiky“ ve Francii bylo zároveň porážkou národů, které odpověděly na únorovou revoluci hrdinnými válkami za nezávislost; a konečně že porážkou revolučních dělníků upadla Evropa znovu do starého dvojího otroctví, do otroctví *anglicko-ruského*. Červnový boj v Paříži, pád Vídně, tragikomédie berlínského listopadu^[2], zoufalé úsilí Polska, Itálie a Maďarska, vyhladovění Irska - to byly hlavní události, v nichž se promítl evropský třídní boj mezi buržoazií a dělnickou třídou a na nichž jsme ukázali, že každé revoluční povstání, ať se jeho cíl zdá sebevzdálenější třídnímu boji, musí ztroskotat, dokud nezvítězí revoluční dělnická třída, že každá sociální reforma zůstane utopí, dokud proletářská revoluce a feudální kontrarevoluce nezměří zbraněmi své síly ve *světové válce*. V našem výkladu, právě tak jako ve skutečnosti, byly *Belgie a Švýcarsko* tragikomickými, karikaturními žánrovými obrázky na velkém historickém plátně: Belgie - vzorný stát buržoazní monarchie, Švýcarsko - vzorný stát buržoazní republiky, v obou případech státy, které se domnívají, že jsou stejně nezávislé na třídním boji jako na evropské revoluci.

Nyní, kdy naši čtenáři viděli rozvíjet se třídní boj roku 1848 v obrovských politických formách, je na čase, abychom si blíže povšimli přímo ekonomických vztahů, na nichž se zakládá jak existence buržoazie a její třídní panství, tak otroctví dělníků.

Ve třech velkých oddílech vylíčíme: 1) Vztah mezi námezdní prací a kapitálem, otroctví dělníka a panství kapitalisty; 2) nevyhnutelné zanikání středních měšťáckých tříd a rolnického stavu^[3] za nynějšího systému; 3) obchodní ujařmení a vykořisťování buržoazních tříd různých evropských národů *despotou světového trhu* - Anglií.

Vynasnažíme se to vyložit pokud možno prostě a přístupně a nebudeme předpokládat znalost ani nejzákladnějších pojmů politické ekonomie. Chceme, aby nám rozuměli dělníci. Mimoto vládne v Německu obdivuhodná nevědomost a zmatení pojmů, pokud jde o nejjednodušší ekonomické vztahy, počínaje patentovanými obhájci nynějších poměrů a konče **socialistickými divotvárci a zneužitými politickými génii**, jimiž oplývá roztříštěné Německo ještě víc než zeměpány.

Nejdříve tedy k první otázce: Co je mzda? Jak je určována?

Kdybychom se zeptali dělníků: „Jak velká je vaše mzda?“ „odpověděl by jeden: „Dostávám od svého buržoazního jednoho franku^[4] za pracovní den“, druhý: „Dostávám dva franky“ atd. Podle toho, v jakých pracovních odvětvích jsou zaměstnání, udávali by různou částku, kterou každý z nich dostává od svého buržoazního za určitou pracovní dobu nebo^[5] za provedení určité práce, např. za utkání jednoho lokte plátna nebo za vysazení jednoho tiskového archu. Přestože jejich údaje budou různé, shodnou se všichni na jednom: mzda je peněžní částka, kterou platí kapitalista za určitou pracovní dobu nebo za určitý pracovní úkon.

Buržoazie tedy^[6] *kupuje* za peníze práci dělníků. Dělníci mu za peníze svou práci *prodávají*.^[7] Za touž částku, za kterou buržoazie^[8] koupil jejich práci^[9], např. za 2 franky, byl by mohl koupit 2 libry cukru nebo určité množství nějakého jiného zboží. Dva franky, za něž koupil 2 libry cukru, jsou *cenou* 2 liber cukru. Dva franky, za něž koupil dvanáctihodinovou práci^[10], jsou cenou dvanáctihodinové práce. Práce^[11] je tedy zbožím, o nic méně a o nic více než cukr. Práce se měří hodinami, cukr váhou.

Své zboží, práci^[12], směňují dělníci za zboží kapitalisty - za peníze, a to v určitém poměru. Tolik a tolik peněz za tolik a tolik práce^[13]. Za dvanáctihodinové tkaní 2 franky. Ale což ty dva franky nepředstavují všechno ostatní zboží, které mohou za dva franky koupit? Dělník tedy vskutku směnili své zboží - práci^[14] - za jiné zboží všeho druhu^[15], a to v určitém poměru. Tím, že mu kapitalista dal 2 franky, dal mu výměnou za jeho pracovní den tolik a tolik masa, tolik a tolik oděvu, tolik a tolik dřeva,

světla atd. Tyto 2 franky vyjadřují tedy poměr, v jakém se práce^[16] směňuje za jiné zboží, vyjadřují *směnnou hodnotu* dělníkovy práce^[17]. Směnná hodnota zboží vyjádřená v *penězích* se nazývá jeho *cenou*. *Mzda* je tedy jen zvláštním označením pro *cenu práce*^[18], pro cenu tohoto zvláštního zboží, jehož jedinou schránkou je lidské maso a krev.

Vezměme kteréhokoli dělníka, např. tkalce. Buržoa^[19] mu dodá stav a přízi. Tkadlec se dá do práce a z příze se stane plátno. Buržoa^[20] se zmocní tohoto plátna a prodá je např. za 20 franků. Je tkalcova mzda *podílem* na tomto plátnu, na oněch 20 francích, na produktu jeho práce? Naprosto ne. Tkadlec dostal svou mzdu dávno předtím, než bylo plátno prodáno, ba snad mnohem dříve, než bylo utkáno. Kapitalista tedy neplatí tuto mzdu z peněz, jež utrží za plátno, nýbrž z peněz, které má v zásobě. Jako tkalcovský stav a příze nejsou výrobkem tkalce - dodal mu je buržoa, stejně tak není jeho výrobkem zboží, které dostane směnou za své zboží, práci^[21]. Mohlo se stát, že buržoa nenašel pro své plátno vůbec žádného kupce. Mohlo se stát, že mu prodej plátna nevynesl ani částku vydanou na mzdu. A možná, že je prodá velmi výhodně ve srovnání se mzdou vyplacenou tkalci. To všechno se tkalce nijak netýká. Kapitalista kupuje za jednu část svého hotového majetku, svého kapitálu, tkalcovu práci^[22] úplně tak, jako za jinou jeho část nakoupil surovinu - přízi - a pracovní nástroj - stav. Když to všechno nakoupil, a k tomu patří i práce^[23] nutná k výrobě plátna, přistoupí k výrobě, přičemž *suroviny a pracovní nástroje patří jen jemu*. K pracovním nástrojům teď ovšem patří i náš dobrý tkadlec, který nemá na výrobku nebo na jeho ceně právě tak žádný podíl, jako jej nemá tkalcovský stav.

Mzda tedy není dělníkovým podílem na zboží, které vyrobil. Mzda je částí zboží, které tu již bylo a za níž si kapitalista kupuje určité množství produktivní práce^[24].

Práce^[25] je tedy zboží, které jeho majitel, námezdní dělník, prodává kapitálu. Proč je prodává? Aby mohl žít.

Práce^[26] je však vlastní životní činností dělníkovou, jeho vlastním životním projevem. A tuto *životní činnost* prodává druhému, aby si zajistil nutné *prostředky k životu*. Jeho životní činnost je tedy pro něho pouze *prostředkem*, který mu umožňuje existovat. Pracuje, aby mohl žít. Nepočítá dokonce práci ani za část svého života, naopak, práce pro něho znamená obětování života. Práce je zbožím, které prodal druhému. Proto ani výrobek jeho činnosti není cílem jeho činnosti. Sám pro sebe nevyrobí dělník ani hedvábí, jež tká, ani zlato, jež doluje, ani palác, který staví. Pro sebe vyrábí *mzdu*, a hedvábí, zlato, palác se pro něho proměňují v určité množství životních prostředků, třeba v bavlněnou kazajku, měďák, sklepní byt. Může dělník, který dvanáct hodin tká, přede, vrtá, soustruhuje, staví, kope, tluče štěrk, nosí břemena atd. - může snad pokládat za projev svého života, za život toto dvanáctihodinové tkaní, předení, vrtání, soustruhování, stavění, kopání, tlučení šterku? Naopak. Život pro něho začíná tehdy, když tato činnost přestane, u stolu, v hospodě, na lůžku. Smysl jeho dvanáctihodinové práce pro něho není v tom, že tká, přede, vrtá atd., nýbrž v tom, že tím dosahuje *výdělku*, který *mu umožňuje*, aby zasedl ke stolu, zašel do hospody, ulehl do postele. Kdyby bourec morušový tkal proto, aby si udržel svou existenci jakožto housenka, byl by to hotový námezdní dělník.

Práce^[26] nebyla vždycky *zbožím*, práce nebyla vždycky námezdní prací, tj. *svobodnou* prací. *Otrok* neprodával otrokáři svou práci^[27], tak jako vůl neprodává rolníkovi své výkony. *Otrok* byl spolu se svou prací^[28] prodán jednou provždy svému pánovi. Je zbožím, jež může přecházet z rukou jednoho vlastníka do rukou druhého. *On sám je zbožím*, ale práce^[29] *není jeho* zbožím. *Nevolník* prodává jen část své práce^[30]. Není to on, kdo dostává plat od vlastníka půdy; naopak vlastník půdy dostává od něho tribut. *Nevolník* patří k půdě a odvádí vrchnosti plodiny. *Svobodný dělník* naproti tomu prodává sám sebe, a to po částech. Den co den vydražuje 8, 10, 12, 15 hodin svého života tomu, kdo nejvíce nabídne, majiteli surovin, pracovních nástrojů a životních prostředků, tj. kapitalistovi. Dělník nepatří ani vlastníkovi, ani půdě, ale 8, 10, 12, 15 hodin jeho každodenního života patří tomu, kdo je koupí. Dělník opouští kapitalistu, jemuž se pronajal, kdy se mu zachce, a kapitalista, kdykoli se mu zlíbí, propouští dělníka, jakmile už z něho nemá užitek nebo alespoň ne takový, s jakým počítal. Dělník, jehož jediným pramenem výdělku je prodej práce^[31], nemůže však opustit *celou třídu kupců*, tj. *třídu kapitalistů*, nechce-li se odsoudit k smrti hladem. *Nepatří tomu neb onomu buržoovi, nýbrž buržoazii, třídě buržoazie*^[32]; a je už jeho věcí, aby si našel pána, tj. kupce v této třídě buržoazie^[33].

Dříve než se budeme podrobněji zabývat vztahem mezi kapitálem a námezdní prací, vyložíme stručně nejobecnější podmínky, které mají význam při určování mzdy. *Mzda*, jak jsme viděli, je *cenou*

určitého zboží, práce^[34]. Mzda je proto určována týmiž zákony, kterými je určována cena každého jiného zboží.

Otázkou tedy je, jak je určována cena zboží?

Kolín 5. dubna, čím je určována cena zboží?

Konkurencí mezi kupujícími a prodávajícími, poměrem mezi poptávkou a nabídkou, koupěchtivostí a jejím krytím. Konkurence, kterou je určována cena zboží, je *trojstranná*.

Totéž zboží nabízejí různí prodávající. Kdo prodává zboží stejné kvality nejlevněji, je si jist, že vytlačí z bojiště ostatní prodávající a zajistí si největší odbyt. Proávající tedy navzájem bojují o odbyt, o trh. Každý z nich chce prodávat co nejlépe a pokud možno sám a vyloučit ostatní prodávající. Proto jeden prodává levněji než druhý. Vzniká tedy *konkurence mezi prodávajícími*, jež *stlačuje* cenu zboží, které nabízejí.

Ale je také *konkurence mezi kupujícími*, a ta zase cenu nabízeného zboží *zvyšuje*.

Konečně je *konkurence mezi kupujícími a prodávajícími*; jedni chtějí nakoupit co nejlevněji, druhí co nejdražší prodat. Výsledek této konkurence mezi kupujícími a prodávajícími závisí na tom, jaký je poměr mezi oběma uvedenými konkurujícími stranami, tj. na tom, kde je konkurence silnější, zda v táboře kupujících, nebo v táboře prodávajících. Průmysl posílá do pole dvě armády proti sobě, a každá z nich opět svádí bitvu ve svých vlastních řadách mezi svými vlastními oddíly. Ta armáda, v jejíž vlastních řadách je nejmenší pranice, vítězí nad protivníkem.

Předpokládejme, že na trhu je 100 balíků bavlny, zatímco kupců je na 1000 balíků. V tomto případě je tedy poptávka 10krát větší než nabídka. Konkurence mezi kupci bude tedy velmi silná, každý z nich si bude chtít urvat alespoň jeden, a bude-li to možné, třeba všech 100 balíků. Tento příklad není libovolně vymyšlen. V dějinách obchodu byla období neúrody bavlny, kdy se několik spolčených kapitalistů snažilo skoupiť nikoli 100 balíků, nýbrž celou světovou zásobu bavlny. V uvedeném případě se tedy bude snažit jeden kupec vytlačit druhého tím, že za balík bavlny nabídne poměrně vyšší cenu. Když ti, kdo prodávají bavlnu, vidí, že oddíly nepřátelského vojska vedou mezi sebou velmi prudký boj a že prodej všech jejich 100 balíků je úplně zajištěn, budou se střežit, aby si navzájem vjeli do vlasů a stlačili tak cenu bavlny ve chvíli, kdy se jejich protivníci navzájem předhánějí, aby ji vyhnali do výše. Proto se v táboře prodávajících náhle rozhostí mír. Stojí s filosoficky založenými rukama jako jeden muž proti kupujícím a jejich požadavky by neznaly mezí, kdyby nabídky i těch nejdotěrnějších koupěchtivců neměly své velmi určité meze.

Je-li tedy nabídka nějakého zboží slabší než poptávka po tomto zboží, je konkurence mezi prodávajícími nepatrná nebo vůbec není. Tou měrou, jak slábne konkurence mezi prodávajícími, přibývá konkurence mezi kupujícími. Výsledkem je více nebo méně značný vzestup cen zboží.

Je známo, že častěji se stává opačný případ s opačným výsledkem: nabídka značně převyšuje poptávku; zoufalá konkurence mezi prodávajícími; nedostatek kupců, a tedy odprodej zboží za babku.

Co však znamená stoupaní a klesání cen, co znamená vysoká a nízká cena? Zrnko písku je pod drobnohledem vysoké a věž je v porovnání s horou nízká. A je-li cena určována poměrem poptávky a nabídky, čím je určován poměr poptávky a nabídky?

Obrátme se na prvního měšťáka, kterého potkáme. Nebude se ani chvíli rozmýšlet a jako nový Alexandr Veliký rozetne tento metafysický uzel násobilkou. Jestliže mě výroba zboží, které prodávám, stála 100 franků - řekne nám - a jestliže při jeho prodeji stržím 110 franků, rozumí se po uplynutí jednoho roku - bude to slušný, poctivý, zákonný zisk. Dostanu-li však směnou 120, 130 franků, je to vysoký zisk; a stržím-li dokonce 200 franků, bude to už zisk mimořádný, ohromný. Co je tedy pro měšťáka měřítkem zisku? *Výrobní náklady* jeho zboží. Dostane-li směnou za toto zboží určité množství jiného zboží, jehož zhotovení stálo méně, prodělal. Do- stane-li směnou za toto zboží určité množství jiného zboží, jehož zhotovení stálo více, vydělal. A pokles nebo vzestup zisku měří podle toho, o kolik stupňů je směnná hodnota jeho zboží pod nulou nebo nad nulou - pod *výrobními náklady* nebo nad nimi.

Viděli jsme tedy, jak mění se poměr poptávky a nabídky způsobuje hned stoupaní, hned klesání cen, hned ceny vysoké, hned nízké.

Jestliže následkem nedostatečné nabídky nebo nepoměrně rostoucí poptávky cena jednoho zboží značně stoupá, musí cena nějakého jiného zboží úměrně tomu klesat. Vždyť cena zboží jen vyjadřuje v penězích poměr, ve kterém se za ně směňuje jiné zboží. Stoupne-li například cena jednoho lokte hedvábné látky z 5 franků na 6, klesne cena stříbra v poměru k ceně hedvábné látky a stejně klesne v poměru k ceně hedvábí cena všeho ostatního zboží, jehož cena zůstala nezměněna. Za totéž množství hedvábné látky musíme nyní dát směnou větší množství tohoto zboží.

Jaký následek bude mít stoupaní ceny určitého zboží? Do kvetoucího průmyslového odvětví se vrhnou spousty kapitálů a tento příliv kapitálů do výnosnějšího průmyslového odvětví potrvá tak dlouho, dokud toto odvětví nebude vynášet zase jen obvyklý zisk, nebo spíše, dokud cena jeho výrobku následkem nadvýroby neklesne pod výrobní náklady.

A naopak: klesne-li cena nějakého zboží pod jeho výrobní náklady, budou se kapitály z výroby tohoto zboží stahovat. Kromě případu, kdy nějaké výrobní odvětví již neodpovídá požadavkům doby a musí proto zaniknout, bude se tímto útekem kapitálu výroba takového zboží, tzn. jeho nabídka, tak dlouho zmenšovat, dokud nebude odpovídat poptávce, tedy dokud jeho cena znovu nestoupne na úroveň jeho výrobních nákladů, nebo spíše, dokud nabídka neklesne pod poptávku, tj. dokud cena zboží opět nestoupne nad jeho výrobní náklady, neboť *běžná cena zboží je vždy vyšší nebo nižší než jeho výrobní náklady*.

Vidíme, jak kapitály neustále odtékají a přitékají z jednoho průmyslového odvětví do druhého. Vysoká cena vyvolává příliš silný příliv a nízká cena příliš silný odliv.

Ještě z jiného hlediska bychom mohli ukázat, jak je výrobními náklady určena nejen nabídka, nýbrž i poptávka. To by nás však odvedlo příliš daleko od našeho předmětu.

Právě jsme viděli, jak kolísání nabídky a poptávky vrací cenu zboží vždy znovu na úroveň výrobních nákladů. *Skutečná cena zboží je sice vždy vyšší nebo nižší než výrobní náklady; avšak stoupaní a klesání se vzájemně vyrovnává*, takže vezmeme-li v určitém časovém úseku tento odliv a příliv v průmyslu vcelku, směňuje se zboží navzájem podle svých výrobních nákladů, jeho cena je tedy určena jeho výrobními náklady.

Toto určení ceny výrobními náklady nesmí být chápáno v tom smyslu, jak je chápou ekonomové. Ti říkají, že *průměrná cena* zboží se rovná výrobním nákladům; to prý je *zákon*. Anarchický pohyb, v němž se vzestup vyrovnává poklesem a pokles vzestupem, považují za náhodu. Týmž právem - jak to také někteří ekonomové činí - by se mohlo kolísání cen považovat za zákon, a jejich určování výrobními náklady za náhodu. Ale jen v průběhu tohoto kolísání, které - jak se ukazuje při bližším zkoumání - způsobuje nejstrašnější spoušť a jako zemětřesení otřásá základy měšťácké společnosti, jedině v průběhu tohoto kolísání je cena určována výrobními náklady. Celkový pohyb tohoto nepořádku je jeho řádem. V průběhu této průmyslové anarchie, v tomto koloběhu vyrovnává konkurence, abych tak řekl, jeden extrém druhým.

Vidíme tedy, že cena zboží je určována jeho výrobními náklady, a to tak, že se období, kdy cena tohoto zboží stoupá nad výrobní náklady, vyrovnávají obdobími, kdy klesá pod výrobní náklady, a naopak. To ovšem neplatí pro každý jednotlivý průmyslový výrobek, nýbrž jen pro celé průmyslové odvětví. Neplatí to tedy ani pro jednotlivého průmyslníka, nýbrž jenom pro celou třídu průmyslníků.

Určování ceny výrobními náklady se rovná určování ceny pracovní dobou potřebnou k výrobě zboží, neboť výrobní náklady se skládají: 1) ze surovin a pracovních nástrojů^[35], tj. z průmyslových výrobků, jejichž zhotovení vyžadovalo určité množství pracovních dnů, v nichž se tedy zračí určité množství pracovní doby; 2) z bezprostřední práce, jejíž mírou je právě čas.

Tytéž všeobecné zákony, které řídí cenu zboží vůbec, řídí samozřejmě také *mzdu - cenu práce*.

Mzda za práci hned stoupá, hned klesá, podle toho, v jakém poměru je poptávka a nabídka, podle toho, jak se utváří konkurence mezi kupci práce^[36] - kapitalisty, a mezi prodáváči práce^[37] - dělníky. Kolísání cen zboží odpovídá všeobecně vzato kolísání mezd.

Ale v mezích tohoto kolísání je cena práce určována výrobními náklady, pracovní dobou potřebnou k vytvoření tohoto zboží, práce^[38].

Jaké jsou tedy výrobní náklady práce^[39] ?

Jsou to náklady, kterých je třeba k tomu, aby udržely dělníka jakožto dělníka a aby z něho vyškolily dělníka.

Čím kratší učební dobu vyžaduje proto určitá práce, tím menší jsou výrobní náklady na dělníka a tím nižší je cena jeho práce, jeho mzda. V průmyslových odvětvích, kde není třeba téměř žádné doby na zaučení a kde stačí pouhá fyzická existence dělníkova, omezují se výrobní náklady potřebné k jeho vytvoření téměř jen na zboží nezbytné k tomu, aby se udržel naživu^[40]. *Cena jeho práce* je proto určena *cenou nezbytných životních prostředků*.

K tomu však přistupuje ještě jedna okolnost.

Když továrník vypočítává své výrobní náklady a podle nich cenu výrobků, započítává opotřebování pracovních nástrojů. Stojí-li ho např. stroj 1000 franků a opotřebuje-li se tento stroj za deset let, připočítává továrník ročně k ceně zboží 100 franků, aby po deseti letech mohl opotřebovaný stroj nahradit novým. Stejně musí být do výrobních nákladů prosté práce^[41] započítávány náklady na udržení rodu, aby se dělnické plémě mohlo rozmnožovat a opotřebované dělníky nahrazovat novými. Opotřebování dělníka se tedy započítává stejně jako opotřebování stroje.

Výrobní náklady prosté práce^[42] jsou tedy *náklady na existenci dělníka a zachování jeho rodu*. Cena těchto nákladů na existenci a zachování rodu tvoří mzdu. Takto určená mzda se nazývá *mzdovým minimem*. Toto mzdové minimum, jako vůbec určení ceny zboží výrobními náklady, platí nikoli pro *jednotlivé individuum*, nýbrž pro celý *druh*. Jednotliví dělníci, miliony dělníků nedostávají ani tolik, aby mohli žít a udržovat svůj rod, ale *mzda celé dělnické třídy* se v mezích svého kolísání vyrovnává na toto minimum.

Nyní, když jsme si ujasnili nejobecnější zákony řídící mzdu stejně jako cenu každého jiného zboží, můžeme se zabývat naším předmětem podrobněji.

III

Kolín 6. dubna. Kapitál se skládá ze surovin, pracovních nástrojů a nejrozmanitějších životních prostředků, kterých se používá k výrobě nových surovin, nových pracovních nástrojů a nových životních prostředků. Všechny tyto součásti kapitálu jsou výtvoři práce, produkty práce, jsou nahromaděnou prací. Nahromaděná práce, která je prostředkem k nové výrobě, je kapitálem.

Tak praví ekonomové.

Co je černošský otrok? Člověk černého plemene. Z toho nikdo nezmoudří.

Černoch je černoch. Teprve za určitých poměrů se stává *otrokem*. Spřádací bavlnářský stroj je stroj na předení bavlny. Jen za určitých poměrů se stává *kapitálem*. Je-li vytržen z těchto poměrů, je právě tak málo kapitálem jako *zlato* samo o sobě *penězi* nebo cukr *cenou* cukru.

Ve výrobě nevstupují lidé jen do vztahu k přírodě^[43]. Mohou vyrábět jen tehdy, jestliže se určitým způsobem spojí k společné činnosti a k vzájemné výměně svých činností. Aby mohli vyrábět, vstupují do určitých vzájemných vztahů a poměrů a jen v rámci těchto společenských vztahů a poměrů se uskutečňuje jejich vztah k přírodě^[44], uskutečňuje se výroba.

Tyto společenské vztahy, do nichž výrobci navzájem vstupují, podmínky, za nichž si vyměňují svou činnost a účastní se celkového aktu výroby, budou ovšem různé podle charakteru výrobních prostředků. Vynálezem nového válečného nástroje, střelné zbraně, se nutně změnila celá vnitřní organisace armády, změnily se vztahy, v nichž jednotlivci tvoří armádu a mohou jako armáda působit, změnil se také vzájemný vztah různých armád.

Společenské vztahy, v nichž jednotlivci vyrábějí, *společenské výrobní vztahy se tedy mění, přetvářejí se změnou a vývojem materiálních výrobních prostředků, výrobních sil. Výrobní vztahy tvoří ve svém souhrnu to, co se nazývá společenskými vztahy, společností, a to společností na určitém stupni dějinného vývoje, společností mající zvláštní, odlišný charakter. Antická společnost, feudální společnost, buržoazní společnost jsou takovými souhrny výrobních vztahů, z nichž každý označuje zároveň zvláštní vývojový stupeň v dějinách lidstva.*

Také *kapitál* je společenský výrobní vztah. Je to *buržoazní výrobní vztah*, výrobní vztah buržoazní společnosti. Což nebyly životní prostředky, pracovní nástroje a suroviny, z nichž se skládá kapitál, vytvořeny a nahromaděny za daných společenských podmínek, v určitých společenských vztazích? Což se jich nepoužívá k nové výrobě za daných společenských podmínek, v určitých společenských vztazích? A nečiní právě tento určitý společenský ráz z výrobků sloužících nové výrobě *kapitál*?

Kapitál se neskládá pouze ze životních prostředků, pracovních nástrojů a surovin, pouze z materiálních výrobků; skládá se také ze *směnných hodnot*. Všechny výrobky, z nichž se skládá, jsou *zbožím*. Kapitál není tedy jen sumou materiálních výrobků, je sumou zboží, směnných hodnot, *společenských veličin*.

Kapitál zůstává týž, i když namísto vlny dáme bavlnu, namísto obilí rýži, namísto železnic parníky, jen když bavlna, rýže, parníky - tělo kapitálu - mají stejnou směnnou hodnotu, stejnou cenu jako vlna, obilí, železnice, v nichž byl kapitál dříve ztělesněn. Tělo kapitálu se může neustále měnit, aniž se v nejmenším mění kapitál.

Je-li však každý kapitál sumou zboží, tj. směnných hodnot, není ještě každá suma zboží, směnných hodnot, kapitálem.

Každá suma směnných hodnot je směnnou hodnotou. Každá jednotlivá směnná hodnota je sumou směnných hodnot. Např.

dům v hodnotě 1000 franků je směnnou hodnotou 1000 franků. List papíru v hodnotě 1 centimu^[45] je sumou směnných hodnot $100/100$ centimů. Výrobky, které lze směniti za jiné, jsou *zbožím*. Onen určitý poměr, v němž jsou směnitelné, tvoří jejich *směnnou hodnotu* čili, vyjádřeno v penězích, jejich *cenu*. Množství těchto výrobků nemůže nic měnit na jejich určení být *zbožím* čili představovat

směnnou hodnotu čili mít určitou *cenu*. Strom zůstává stromem, ať je velký nebo malý. Změní se charakter železa jakožto zboží, jakožto směnné hodnoty tím, že je budeme směňovat za jiné výrobky nikoli v letech^[46], nýbrž v metrických centech? Podle toho, kolik ho je, je železo zbožím větší nebo menší hodnoty, vyšší nebo nižší ceny.

Jak se nyní určité množství zboží, směnných hodnot, stává kapitálem?

Tím, že se jako samostatná společenská moc, tj. jako *moc jedné části společnosti*, uchovává a rozmnožuje *směnou za bezprostřední, živou práci*^[47]. Existence třídy, která nemá nic než svou pracovní schopnost, je nutným předpokladem kapitálu.

Teprve panství nahromaděné, minulé, zpředmětněné práce nad bezprostřední, živou prací činí z nahromaděné práce kapitál.

Podstata kapitálu není v tom, že nahromaděná práce slouží živé práci jako prostředek k nové výrobě. Podstata kapitálu je v tom, že živá práce slouží nahromaděné práci jako prostředek k uchování a rozmnožení její směnné hodnoty.

Co se děje při směně mezi kapitálem a námezdní prací^[48]?

Dělník dostává směnou za svou práci^[49] životní prostředky, kapitalista však směnou za své životní prostředky dostává práci, produktivní činnost dělníkovu, tvůrčí sílu, jíž dělník nejen nahrazuje to, co spotřebuje, nýbrž i dává nahromaděné práci větší hodnotu, než měla dříve. Dělník dostává od kapitalisty část už existujících životních prostředků. K čemu mu slouží tyto životní prostředky? K bezprostřední spotřebě. Jakmile však životní prostředky spotřebuji, jsou pro mne nenávratně ztraceny, ledaže využiji doby, po kterou mne tyto prostředky udržují naživu, k tomu, abych vyrobil nové životní prostředky, abych během spotřebování vytvořil svou práci nové hodnoty místo hodnot, jež spotřebováním zanikají. Ale právě tuto ušlechtilou reproduktivní sílu odstupuje dělník kapitálu směnou za životní prostředky, které dostal. Tato síla je tedy pro něho samého ztracena.

Uved'me příklad: Pachtýř platí svému nádeníkovi 5 stříbrných grošů za den. Za těchto 5 stříbrných grošů pracuje nádeník na pachtýřově poli celý den, a tak mu zajistí příjem 10 stříbrných grošů. Pachtýř nejen obdrží nazpět hodnotu, jež odstoupil nádeníkovi, nýbrž je zdvojnásobí. 5 stříbrných grošů, které zaplatil nádeníkovi, tedy použil, spotřeboval plodně, produktivně. Koupil za těchto 5 stříbrných grošů práci a sílu nádeníka, které vyrobí zemědělské plodiny dvojnásobné hodnoty a promění 5 stříbrných grošů v 10. Nádeník naproti *tomu dostává za svou produktivní sílu, jejíž působení odstoupil pachtýři, 5 stříbrných grošů a ty smění za životní prostředky, které rychleji nebo pomaleji spotřebuje. Tak je těchto 5 stříbrných grošů spotřebováno dvojnásobným způsobem, reproduktivně pro kapitál, neboť byly směněny za pracovní sílu, jež vytvořila 10 stříbrných grošů, neproduktivně pro dělníka, neboť ten je směnil za životní prostředky, které navždy zmizely a jejichž hodnotu může znovu dostat jen tenkrát, opakuje-li touž směnu s pachtýřem. Kapitál tedy předpokládá námezdní práci a námezdní práce předpokládá kapitál. Podmiňují se navzájem; jedno plodí druhé.*

Vyrábí dělník v bavlnářské továrně jen bavlněné látky? Nikoli, vyrábí kapitál. Vyrábí hodnoty, které znovu slouží k tomu, aby velely jeho práci a s pomocí této práce vytvářely nové hodnoty. Kapitál se může zvětšovat jedině tak, že se směňuje za práci^[50], že vyvolává v život námezdní práci. Námezdní práce^[51] se může směňovat za kapitál jedině tak, že zvětšuje kapitál, že posiluje moc, jíž otročí. *Zvětšování kapitálu je proto zvětšováním proletariátu, tj. dělnické třídy.*

Zájmy kapitalisty a dělníka jsou tedy *totožné*, tvrdí buržoové a jejich ekonomové. A vskutku! Dělník hyne, nezaměstná-li ho kapitál. Kapitál hyne, nevykořisťuje-li práci^[52], a aby ji mohl vykořisťovat, musí ji koupit, čím rychleji se zvětšuje kapitál určený k výrobě, produktivní kapitál, čím víc tedy vzkvétá průmysl, čím víc se buržoazie obohacuje, čím lépe jdou obchody, tím víc dělníků potřebuje kapitalista, tím dráže se prodává dělník.

Z toho vyplývá, že nevyhnutelnou podmínkou poněkud snesitelného postavení dělníka je *co nejrychlejší růst produktivního kapitálu.*

Co je to však růst produktivního kapitálu? Je to růst moci nahromaděné práce nad živou prací. Růst panství buržoazie nad dělnickou třídou. Jestliže námezdní práce vytváří cizí bohatství, jež jí vládne, sobě nepřátelskou moc, kapitál, dostává od této moci prostředky zaměstnání

(Beschäftigungsmittel), tj. životní prostředky, pod podmínkou, že se stane znovu částí kapitálu, pákou znovu vrhající kapitál do urychleného pohybu růstu.

Tvrzení, že zájmy kapitálu a zájmy práce^[53] jsou totožné, znamená vlastně jenom: kapitál a námezdní práce jsou dvě stránky téhož vztahu. Jedna podmiňuje druhou, jako se navzájem podmiňují lichvář a marnotratník.

Dokud je námezdní dělník námezdním dělníkem, závisí jeho osud na kapitálu. To je to vychvalované společenství zájmů dělníka a kapitalisty.

Kolín 7. dubna. Vzrůstá-li kapitál, vzrůstá masa námezdní práce, vzrůstá počet námezdních dělníků, zkrátka: panství kapitálu se rozšiřuje na větší množství lidí. Předpokládejme nejpříznivější případ, že s *růstem* produktivního kapitálu vzrůstá poptávka po práci. Pak tedy stoupá i cena práce, mzda.

Ať je dům sebemenší, dokud jsou okolní domy právě tak malé, vyhovuje všem společenským nárokům na bydlení. Jestliže však vedle domku vyroste palác, scvrkne se domek na ubohou chýši. Malé rozměry domku nyní dokazují, že jeho majitel je nenáročný nebo jen málo náročný; a ať se domek s rozvojem civilisace sebevíc zvětšuje, roste-li i sousední palác stejně rychle nebo dokonce rychleji, bude se obyvatel poměrně maličkého domku ve svých čtyřech stěnách cítit stále nešťastnější, nespokojenější a stísněnější.

Předpokladem poněkud ztelnějšího přírůstku mezd je rychlý růst produktivního kapitálu. Rychlý růst produktivního kapitálu -vyvolává stejně rychlý růst bohatství, přepychu, společenských potřeb a společenských požitků. Ačkoli tedy požitky dostupné dělníkovi vzrostly, společenské uspokojení, jež poskytují, pokleslo v porovnání se zvětšenými požitky kapitalistovými, jež jsou dělníkovi nedostupné, v porovnání se stupněm vývoje společnosti vůbec. Naše potřeby a požitky vytváří společnost; proto je měříme společenskými měřítky; neměříme je předměty sloužícími k jejich uspokojení. Poněvadž naše potřeby a požitky mají společenskou povahu, jsou relativní.

Mzda vůbec není určena pouze množstvím zboží, jež za ni mohu směniti. Jsou v ní obsaženy různé vztahy.

Dělníci především dostávají za svou práci^[54] určitou částku peněz. Je mzda určena pouze touto peněžní cenou?

V 16. století, kdy byla objevena Amerika^[55], zvětšilo se v Evropě množství obíhajících zlata a stříbra. Proto hodnota zlata a stříbra v poměru k ostatnímu zboží klesla. Dělníci dostávali za svou práci^[56] totéž množství stříbra v mincích jako dříve. Peněžní cena jejich práce se nezměnila, a přesto jejich mzda klesla, neboť směnou za totéž množství stříbra dostávali menší množství jiného zboží. To byla jedna z okolností, jež napomáhaly růstu kapitálu, rozvoji buržoazie v 16. století.

Vezměme jiný případ. V zimě roku 1847 se následkem neúrody značně zdražily nejnужnější životní prostředky: obilí, maso, máslo, sýr atd. Dejme tomu, že dělníci dostávali za svou práci^[57] touž částku peněz jako dříve. Cožpak jejich mzda neklesla? Ovšemže ano. Za tytéž peníze dostávali nyní při směně méně chleba, masa atd. Jejich mzda klesla nikoli proto, že se zmenšila hodnota stříbra, nýbrž proto, že stoupla hodnota životních prostředků.

Předpokládejme konečně, že peněžní cena práce se nezměnila, zatímco všechno zemědělské i průmyslové zboží kleslo v ceně, protože se začalo používat nových strojů, byla příznivější sezóna atd. Za tytéž peníze si dělníci nyní mohou koupit více nejrůznějšího zboží. Jejich mzda tedy stoupla právě proto, že se její peněžní hodnota nezměnila.

Peněžní cena práce, nominální mzda, se tedy nekryje s reálnou mzdou, tj. s množstvím zboží, které dělník směnou za mzdu skutečně dostane. Mluvíme-li tedy o stoupaní nebo klesání mezd, nesmíme mít na zřeteli pouze peněžní cenu práce, nominální mzdu.

Avšak ani nominální mzda, tj. částka peněz, za kterou se dělník prodává kapitalistovi, ani reálná mzda, tj. množství zboží, jež za tyto peníze může koupit, nevyčerpávají vztahy obsažené ve mzdě.

Mzda je kromě toho určena především svým poměrem k zisku, profitu kapitalisty - to je poměrná, relativní mzda.

Reálná mzda vyjadřuje cenu práce v poměru k ceně ostatního zboží, kdežto relativní mzda vyjadřuje cenu bezprostřední práce v poměru k ceně nahromaděné práce, poměrnou hodnotu námezdní práce a kapitálu, vzájemnou hodnotu kapitalisty a dělníka^[58].

Reálná mzda může zůstat stejná, může dokonce stoupat, a relativní mzda může přesto klesat. Předpokládejme např., že cena všech životních prostředků klesla o dvě třetiny, kdežto mzda jen o jednu třetinu, tedy např. ze tří franků na dva. Ačkoli si dělník za ty dva franky může koupit větší

množství zboží než dříve za tři, přece jen se v poměru k zisku kapitalisty jeho mzda snížila. Zisk kapitalistův (například továrníkův) vzrostl o jeden frank, tj. dělník nyní musí za menší sumu směnných hodnot, jež mu kapitalista platí, vyrobit větší sumu směnných hodnot než dříve. Hodnota kapitálu v poměru k hodnotě práce vzrostla^[59]. Rozdělení společenského bohatství mezi kapitál a práci je nyní ještě nerovnoměrnější. Kapitalista velí nyní s tímž kapitálem většímu množství práce. Moc kapitalistické třídy nad dělnickou třídou vzrostla, společenské postavení dělníka se zhoršilo, bylo stlačeno ještě o stupeň hlouběji ve srovnání s postavením kapitalisty.

Jakým všeobecným zákonem je určeno klesání a stoupání mzdy a zisku v jejich vzájemném poměru?

Mzda a zisk jsou si vzájemně nepřímo úměrné. Směnná hodnota kapitálu^[60], zisk, stoupá přímo úměrně tomu, jak klesá směnná hodnota práce^[61], denní mzda, a naopak. Zisk stoupá úměrně tomu, jak klesá mzda, a klesá úměrně tomu, jak stoupá mzda.

Snad někdo namítne, že kapitalista může vydělat, smění-li výhodně své výrobky s jinými kapitalisty, stoupne-li poptávka po jeho zboží buď proto, že se otevřely nové trhy, nebo že se přechodně zvýšila potřeba na starých trzích atd.; tedy, že se zisk jednoho kapitalisty může zvětšit ošizením jiných kapitalistů bez ohledu na vzestup a pokles mzdy, směnné hodnoty práce^[62]; nebo že jeho zisk může stoupat i proto, že používá zdokonalených pracovních nástrojů, novým způsobem využívá přírodních sil atd.

Nejprve je třeba konstatovat, že výsledek zůstává týž, třebaže se k němu dospělo z opačné strany. Zisk se sice nezvýšil, poněvadž klesly mzdy, ale mzdy klesly, poněvadž se zvýšil zisk. Kapitalista koupil za totéž množství práce^[63] větší množství směnných hodnot, aniž proto zaplatil práci dražší; to tedy znamená, že práce je placena hůře ve srovnání s čistým výtěžkem, který přináší kapitalistovi.

Připomeňme k tomu ještě, že přes kolísání cen zboží je průměrná cena každého zboží, totiž poměr, v kterém se směňuje za jiné zboží, určena jeho *výrobními náklady*. Oč se kapitalisté vzájemně ošidí, to se tedy uvnitř jejich třídy nutně vyrovnává. Zdokonalení strojů, nové způsoby využití přírodních sil ve výrobě umožňují vytvořit v určité pracovní době s tímž množstvím práce a kapitálu větší množství výrobků, nikoli však větší množství směnných hodnot. Mohu-li použitím spřádacího stroje vyrobit za hodinu dvakrát víc přize než před jeho vynalezením, např. 100 liber místo 50, pak směnou za těchto 100 liber nebudu dostávat^[64] víc zboží než dříve za 50, poněvadž výrobní náklady klesly o polovinu, čili poněvadž s týmiž náklady mohu vyrobit dvojnásobné množství výrobků.

Konečně, ať si třída kapitalistů, buržoazie jedné země nebo celého světového trhu rozděluje mezi sebou čistý výtěžek výroby v jakémkoli poměru, celková suma tohoto čistého výtěžku je vždy jen sumou, o kterou byla živou prací^[65] vcelku zvětšena práce nahromaděná. Tato celková suma vzrůstá tedy tou měrou, jak práce zvětšuje kapitál, tj. úměrně tomu, jak roste zisk proti mzdě.

Vidíme tedy, že i když zůstaneme v rámci vztahů mezi kapitálem a námezdní prací, jsou zájmy kapitálu a zájmy námezdní práce diametrálně protichůdné.

Rychlý růst kapitálu se rovná rychlému růstu zisku. Zisk může rychle vzrůstat jedině tehdy, klesá-li stejně rychle směnná hodnota práce^[66], relativní mzda. Relativní mzda může klesat i tehdy, stoupá-li současně s nominální mzdou, s peněžní hodnotou práce také reálná mzda, ale ne tou měrou jako zisk. Zvýší-li se např. v obdobích, kdy obchody jdou dobře, mzda o 5 %, zisk však o 30 %, poměrná, relativní mzda *nestoupá, nýbrž klesá*.

I když se tedy dělníkům příjem s rychlým růstem kapitálu zvětšuje, zvětšuje se zároveň společenská propast dělící dělníka od kapitalisty, vzrůstá zároveň i moc kapitálu nad prací, závislost práce na kapitálu.

Tvrzení, že dělník má zájem na rychlém růstu kapitálu, znamená pouze: čím rychleji dělník rozmnožuje cizí bohatství, tím tučnější drobty na něj zbudou, tím víc dělníků může být zaměstnáno a vyvoláno v život, tím víc může být rozmnožen počet otroků závislých na kapitálu.

Viděli jsme tedy:

Ani *situace nejpříznivější* pro dělnickou třídu, *co nejrychlejší růst kapitálu*, i kdyby se navíc zlepšila materiální existenci dělníka, nezruší protiklad mezi jeho zájmy a zájmy buržoy, zájmy kapitalisty. *Zisk a mzda* jsou si stejně jako dříve *nepřímo úměrné*.

Vzrůstá-li kapitál rychle, může mzda stoupat; ale nepoměrně rychleji stoupá zisk kapitalisty. Materiální postavení dělníka se zlepšilo, ale na úkor jeho společenského postavení. Společenská propast, která jej dělí od kapitalisty, se rozšířila.

Konečně:

Tvrzení, že nejpříznivější podmínkou pro námezdní práci je *co nejrychlejší růst produktivního kapitálu*, znamená pouze: čím rychleji dělnická třída rozmnožuje a zvětšuje sobě nepřátelskou moc, cizí bohatství, které jí vládne, tím výhodnější jsou podmínky, za nichž je jí dovoleno pracovat znovu a znovu na rozmnožování buržoazního bohatství, na posílení moci kapitálu, přičemž dělnická třída může pociťovat jediné uspokojení: že si sama kuje zlaté řetězy, na nichž ji buržoazie za sebou vleče.

Kolín 10. dubna. Je však *růst produktivního kapitálu* opravdu tak nerozlučně spjat se *zvyšováním mzdy*, jak tvrdí buržoazní ekonomové? Nesmíme jim věřit na slovo. Nesmíme jim věřit ani to, že čím vypasenější je kapitál, tím lépe je krměn jeho otrok. Buržoazie je příliš uvědomělá, příliš dobře počítá, než aby sdílela předsudky feudála honosícího se leskem svého služebnictva. Existenční podmínky buržoazie ji nutí počítat.

Budeme tedy muset podrobněji zkoumat otázku:

Jak působí růst produktivního kapitálu na mzdu?

Jestliže produktivní kapitál buržoazní společnosti celkově vzrůstá, hromadí se práce mnohostranněji. *Počet kapitálů i jejich rozsah⁶⁷¹ vzrůstá*. Rozmnožení *kapitálů zesiluje* konkurenci mezi kapitalisty. Rostoucí *rozsah kapitálů umožňuje* přivádět na průmyslové bojiště mocnější armády dělníků vyzbrojené ještě obrovitějšími válečnými nástroji.

Jeden kapitalista může druhého vytlačit z bojiště a zmocnit se jeho kapitálu jedině tehdy, prodává-li levněji. Aby mohl prodávat levněji a nepřišel přitom na mizinu, musí levněji vyrábět, tj. co možná zvyšovat produktivitu práce. Produktivita práce se zvyšuje především *větší dělbou práce*, všestranným zaváděním a stálým zdokonalováním *strojů*, čím větší je armáda dělníků, mezi něž se práce rozděluje, čím obrovitější je měřítko, v němž se zavádějí stroje, tím poměrně rychleji klesají výrobní náklady, tím výkonnější je práce. Proto spolu kapitalisté všestranně závodí a každý se snaží co nejvíce rozšířit dělbu práce, zavést co nejvíce strojů a využít jich v co největším měřítku.

Jak si bude počínat kapitalista, který našel ve zvýšené dělbě práce, v používání nových strojů a jejich zdokonalování, ve výhodnějším a širším využití přírodních sil prostředek, jak s tímž množstvím práce nebo nahromaděné práce vyrobit větší množství výrobků, zboží, než jeho konkurenti, který např. za touž pracovní dobu, za kterou jeho konkurenti utkají půl lokte plátna, vyrobí celý loket?

Mohl by jako dříve prodávat půl lokte plátna za dosavadní tržní cenu, tím by však nevytlačil z bojiště své odpůrce a nezvětšil svůj odbyt. Ale tou měrou, jak se rozšířila jeho výroba, vzrostla i jeho potřeba odbytu. Mohutnější a nákladnější výrobní prostředky, jež uvedl v život, mu sice *umožňují* prodávat zboží levněji, zároveň ho však *nutí* prodávat víc zboží, vydobýt pro své zboží nepoměrně *větší* trh; náš kapitalista bude proto prodávat půl lokte plátna levněji než jeho konkurenti.

Přestože výroba celého lokte nestojí kapitalistu víc než jiné kapitalisty výroba půl lokte, nebude prodávat celý loket za cenu, za niž jeho konkurenti prodávají půl lokte. Jinak by neměl žádný mimořádný zisk, nýbrž dostal by nazpět jen výrobní náklady. A i kdyby na tom vydělal, bylo by to proto, že uvedl do pohybu větší kapitál, ale ne proto, že svůj kapitál zhodnotil víc než jiní. Kromě toho dosáhne cíle, jehož chce dosáhnout, tím, že stanoví cenu svého zboží jen o několik procent nižší než jeho konkurenti. Tím, *že prodává levněji* než oni, vytlačí své konkurenty nebo jim urve alespoň část jejich odbytu. A konečně, vzpomeňme si, že běžná cena je vždy *vyšší* nebo *nižší než výrobní náklady*, podle toho, prodává-li se zboží v sezóně příznivé nebo nepříznivé pro průmysl. Podle toho, je-li tržní cena lokte plátna nižší nebo vyšší než jeho dosavadní obvyklé výrobní náklady, budou se měnit i procenta, jež kapitalista, který použil nových, výkonnějších výrobních prostředků, při prodeji vydělá nad své skutečné výrobní náklady.

Ale *výsada* našeho kapitalisty nepotrvá dlouho; jiní jeho kapitalističtí soupeři zavedou v témž nebo větším měřítku tytéž stroje, touž dělbu práce, a tyto zavedené novoty zevšeobecní natolik, že cena plátna klesne nejen pod své staré, *nýbrž i* pod své nové výrobní náklady.

Kapitalisté se tedy octnou vůči sobě v téže situaci, v jaké byli *před* zavedením nových výrobních prostředků, a jestliže s pomocí těchto prostředků mohli za dosavadní cenu dodat dvojnásobné množství výrobků, jsou *nyní* nuceni dodávat dvojnásobné množství výrobků *pod* starou cenu. Na úrovni těchto nových výrobních nákladů začne táž hra nanovo. Větší dělba práce, více strojů, větší měřítko, v němž se využívá dělby práce a strojů. A konkurence vyvolá opět stejnou reakci na tento výsledek.

Vidíme, jak výrobní způsob a výrobní prostředky prodávají ustavičné převraty, jak se revolucionují, jak dělba práce nutně způsobuje ještě větší dělbu práce, užívání strojů ještě větší užívání strojů, výroba ve velkém měřítku výrobu v ještě větším měřítku.

To je zákon, který buržoazní výrobu stále znovu vyhazuje ze starých kolejí a nutí kapitál napínat výrobní síly práce, *poněvadž* je napínal dříve, zákon, který mu nedopřává ani chvíli klidu a ustavičně mu našeptává: Kupředu! Kupředu!

Je to týž zákon, který v mezích periodických výkyvů obchodu nutně vyrovnává cenu zboží na úroveň jeho *výrobních nákladů*.

Ať vytáhne kapitalista do pole se sebemocnějšími výrobními prostředky, konkurence způsobí, že se jich začne používat všeobecně, a jakmile se jich používá všeobecně, jediným důsledkem větší plodnosti jeho kapitálu je, že *za touž cenu* musí nyní dodávat 10krát, 20krát, 100 krát víc výrobků než dříve. Protože však nyní musí odbýt třeba 1000krát víc než dříve, aby větším množstvím prodaných výrobků vyvážil pokles prodejní ceny, protože nyní musí prodat větší množství zboží nejen proto, aby vydělal^[68], nýbrž proto, aby uhradil výrobní náklady - vždyť výrobní nástroj sám je, jak jsme viděli, stále dražší - protože se však tento masový prodej stal nyní otázkou bytí nejen pro něho, nýbrž i pro jeho soupeře, vzplane starý boj *tím prudčeji, čím výkonnější jsou již vynalezené výrobní prostředky. Dělní práce a používání strojů se tedy bude dále rozvíjet v nepoměrně větším měřítku.*

Ať je moc použitých výrobních prostředků sebevětší, konkurence se snaží oloupit kapitál o zlaté plody této moci tím, že snižuje cenu zboží na úroveň výrobních nákladů, tedy tím, že tou měrou, jak se může levněji vyrábět, tj. s tímž množstvím práce vyrábět víc, činí kategorickým zákonem zlevňování výroby, dodávání stále většího množství výrobků za touž úhrnnou cenu. Takto by kapitalista svým úsilím nezískal nic jiného než povinnost vyrábět v téže pracovní době více výrobků, zkrátka *těžší podmínky pro zhodnocování svého kapitálu*. Zatímco tedy konkurence neustále pronásleduje kapitalistu svým zákonem výrobních nákladů a každou zbraň, kterou kapitalista ukuje proti svým soupeřům, obrací proti němu samému, snaží se kapitalista ustavičně konkurenci přelstít tím, že místo starých strojů a dřívější dělby práce neúnavně zavádí nové, sice nákladnější, zato však levněji vyrábějící stroje a způsoby dělby práce, a nečeká, až v důsledku konkurence tyto novoty zastarají.

Představme si nyní, že tato horečná štvance zachvátila *najednou celý světový trh*, a pochopíme, jak růst, akumulace a koncentrace kapitálu má za následek nepřetržitou, samu sebe předstihující a ve stále obrovitějším měřítku uskutečňovanou dělbu práce, užívání nových strojů a zdokonalování starých.

Jak však působí tyto okolnosti, neoddělitelné od růstu produktivního kapitálu, na určení mzdy?

Větší *dělní práce* umožňuje jednomu dělníkovi vykonávat práci za 5, 10, 20 lidí: zvětšuje tedy konkurenci mezi dělníky 5krát, 10krát, 20krát. Dělníci spolu konkurují nejen tím, že jeden dělník se prodává levněji než druhý, nýbrž i tím, že jeden udělá práci za 5, 10, 20 dělníků; a k takovéto konkurenci nutí dělníky *dělní práce* kapitálem zaváděná a stále víc rozšiřovaná.

Dále: tou měrou, jak se zvětšuje *dělní práce*, práce se *zjednodušuje*. *Zvláštní zručnost* dělníkova pozbývá ceny. Dělník se mění v prostou, jednotvárnou výrobní sílu, od níž se nevyžadují zvláštní schopnosti ani fyzické, ani duševní. Jeho práce se stává prací dostupnou všem. Proto dělníka tísní konkurenti ze všech stran; a kromě toho si vzpomeňme, že čím jednodušší je práce, čím snáze se jí lze naučit, čím méně výrobních nákladů vyžaduje její osvojení, tím níže klesá mzda, neboť mzda je jako cena každého jiného zboží určována výrobními náklady.

Tedy tou měrou, jak práce přestává skýtat uspokojení a stává se odpornější, tou měrou roste konkurence a snižuje se mzda. Dělník se snaží uhájit celkovou částku své mzdy tím, že pracuje víc; buď pracuje víc hodin, nebo vyrobí za hodinu víc. Nouze ho tedy dohání k tomu, že ještě sám zvyšuje zhoubné účinky dělby práce. Výsledek je: *čím víc pracuje, tím menší mzdu dostává*, a to prostě proto, že čím víc pracuje, tím víc konkuruje se svými spoludělníky a dělá si tak ze svých spolu- dělníků rovněž konkurenty, kteří se nabízejí za stejně špatných podmínek jako on sám, že tedy konec konců konkuruje *sám se sebou jako příslušníkem dělnické třídy*.

Stroje mají tytéž účinky, ale v mnohem větším měřítku, neboť vytlačují kvalifikované dělníky nekvalifikovanými, muže ženami, dospělými dětmi, neboť tam, kde byly stroje nově zavedeny, vyhazují dělníky pracující ručně hromadně na dlažbu, a tam, kde byly zdokonaleny, zlepšeny a nahrazeny stroji výkonnějšími, vytlačují z továren dělníky po menších skupinách. Vylíčili jsme předtím zběžně vzájemnou průmyslovou válku mezi kapitalisty. *Tato válka má tu zvláštnost, že se v ní bitvy vyhrávají ne tak*

zvětšováním, jako spíše zmenšováním armády dělníků. Vojevůdci, kapitalisté, spolu závodí, kdo z nich může propustit nejvíce průmyslových vojáků.

Ekonomové nám ovšem vykládají, že dělníci, které stroje učinily přebytečnými, najdou zaměstnání v *nových* průmyslových odvětvích.

Neodvažují se přímo tvrdit, že v nových pracovních odvětvích najdou zaměstnání tíž dělníci, kteří byli propuštěni. Skutečnosti křičí příliš hlasitě proti této lži. Tvrdí vlastně pouze to, že se otevírají nové možnosti zaměstnání pro *jiné části dělnické třídy*, např. pro tu část mladého dělnického pokolení, která byla již připravena vstoupit do zaniklého průmyslového odvětví. To je ovšem pro vyřazené dělníky náramná útěcha. Páni kapitalisté nebudou trpět nedostatkem čerstvého masa a krve vhodných k vykořisťování, a mrtví necht' pochovávat své mrtvé. Tak utěšují měšťáci spíše sebe než dělníky. Vždyť kdyby stroje zničily celou třídu námezdních dělníků, jak strašné by to bylo pro kapitál - bez námezdní práce by přestal být kapitálem!

Předpokládejme však, že dělníci, kteří byli stroji přímo vyřazeni z práce, a celá část nové generace, která již na tuto práci cíhala, *nové zaměstnání najdou*. Lze uvěřit, že nové zaměstnání bude placeno stejně jako to, o které přišli? *To by odporovalo všem ekonomickým zákonům*. Viděli jsme, jak moderní průmysl s sebou přináší neustálé nahrazování složitějšího a vyššího zaměstnání zaměstnáním jednodušším a podřadnějším.

Jak jinak tedy může masa dělníků, vypuzená stroji z jednoho průmyslového odvětví, najít útočiště v jiném odvětví, ledaže je *méně, hůře placena*?

Jako výjimka se uváděli dělníci, kteří pracují přímo ve výrobě strojů. Jakmile prý se v průmyslu žádá a spotřebovává víc strojů, musí se nutně zvětšovat počet strojů, tedy i výroba strojů, tedy i zaměstnanost dělnictva ve výrobě strojů, a dělníci zaměstnaní v tomto průmyslovém odvětví jsou dělníci kvalifikovaní, ba vzdělaní.

Od roku 1840 pozbylo toto tvrzení, už dříve pravdivé jen napolovic, jakéhokoli smyslu, neboť strojů se používá stále všestranněji k výrobě strojů stejně jako k výrobě bavlněné příze, a dělníci zaměstnaní ve výrobě strojů mohou ve srovnání s velice složitými stroji hrát již jen úlohu strojů velice jednoduchých.

Ale místo jednoho muže vypuzeného strojem zaměstná továrna *tři děti a jednu ženu*! Což nemusela dříve mužova mzda stačit pro tři děti a jednu ženu? Což nemuselo dříve mzdové minimum stačit k udržení a rozmnožení rodu? Co tedy dokazují tyto oblíbené buržoazní fráze? Nic jiného, než že se nyní spotřebuje *čtyřikrát* více dělnických životů než dříve, aby se získalo živobytí pro *jednu* dělnickou rodinu.

Shrňme: Čím víc roste produktivní kapitál, tím víc se rozšiřuje dělba práce a používání strojů. Čím víc se rozšiřuje dělba práce a používání strojů, tím víc se rozšiřuje konkurence mezi dělníky, tím víc se smrskává jejich mzda.

A kromě toho se ještě dělnická třída doplňuje i z *vyšších vrstev společnosti*; do řad proletariátu klesá spousta malých průmyslníků a drobných rentiérů, kterým nezbyvá nic než rychle zvednout své ruce vedle rukou dělníků. Tak víc a více houstne les vztyčených rukou hlásících se o práci a tyto ruce jsou stále hubenější.

Je samozřejmé, že malý průmyslník nemůže vydržet ve válce, ve které^[69] jednou z prvních podmínek je výroba ve stále větším měřítku, tj. právě nutnost být průmyslníkem velkým, a ne malým.

Jistě není třeba dále objasňovat ani to, že úroků z kapitálu ubývá tou měrou, jak roste kapitál, jak se zvětšuje jeho masa a množství; že proto drobný rentiér nemůže dál žít ze své renty a musí se vrhnout do průmyslu, tedy pomáhat rozmnožit řady malých průmyslníků a tím i kandidátů proletariátu.

Konečně tou měrou, jak jsou výše vylíčeným vývojem kapitalisté nuceni využívat už existujících obrovských výrobních prostředků v stále rostoucím měřítku, a za tím účelem uvádět do chodu všechny pružiny úvěru, touž měrou se množí zemětřesení^[70], za nichž se obchodní svět udržuje při životě jen tím, že část bohatství, výrobků, ba i výrobních sil obětuje bohům podsvětí - zkrátka přibývá *krizi*. Krize se stávají častějšími a prudšími již proto, že tou měrou, jak roste množství výrobků, tedy potřeba

rozsáhlejších trhů, se světový trh stále víc zužuje a k využití zbývá stále méně trhů^[71], protože každá předchozí krize podrobila světovému obchodu některý dosud nevydobytý nebo obchodem jen povrchně využitý trh. Ale kapitál z práce nejen žije. Jako vznešený a zároveň barbarský vládce bere s sebou do hrobu i mrtvoly svých otroků, celé hekatomby dělníků hynoucích v krizích. Vidíme tedy: *vzrůstá-li kapitál rychle, vzrůstá nepoměrně rychleji konkurence mezi dělníky, tj. tím rychleji ubývá prostředků zaměstnání, životních prostředků pro dělnickou třídu; a přesto je rychlý růst kapitálu nejpříznivější podmínkou pro námezdní práci.*

(Pokračování příště)^[*2]

Napsal K. Marx na základě přednášek,
které proslovl v druhé polovině prosince 1847

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

Otištěno v „Neue Rheinische Zeitung“, čís. 264-267 a 269 z 5.-8. a 11. dubna 1849^[*3]

POZNÁMKY

- [1] V různých vydáních díla „Námezdní práce a kapitál“, i ve vydání z roku 1891, jsou data na začátku článků vypuštěna. (Pozn. red.)
- [2] Ve vydání z roku 1891 za slovy „berlínského listopadu“ připojeno: „1848“. (Pozn. red.)
- [3] Ve vydání z roku 1891 před slovy „rolnického stavu“ vloženo: „,takzvaného“. (Pozn. red.)
- [4] 1 frank se rovná osmi pruským stříbrným grošům. [Ve vydání z roku 1891 je „frank“ všude nahrazen „markou“. (Pozn. red.)]
- [5] Ve vydání z roku 1891 jsou slova „za určitou pracovní dobu nebo“ vypuštěna. (Pozn. red.)
- [6] Ve vydání z roku 1891 místo „Buržoza tedy“ — „Zdá se tedy, že kapitalista“. (Pozn. red.)
- [7] Ve vydání z roku 1891 bylo za tuto větu vloženo: „To je však pouhé zdání. Ve skutečnosti prodávají kapitalistovi za peníze svou pracovní sílu. Tuto pracovní sílu kupuje kapitalista na den, na týden, na měsíc atd. A když ji koupil, spotřebuje ji tím, že nechá dělníky po sjednanou dobu pracovat.“ (Pozn. red.)
- [8] Ve vydání z roku 1891 místo „buržoza“ — „kapitalista“. (Pozn. red.)
- [9] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [10] Ve vydání z roku 1891 místo „dvanáctihodinovou práci“ — „dvanáctihodinové použití pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [11] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [12] Ve vydání z roku 1891 místo „práci“ — „pracovní sílu“. (Pozn. red.)
- [13] Ve vydání z roku 1891 místo „za tolik a tolik práce“ — „za tak a tak dlouhé používání pracovní síly“. (Pozn. red.) [14] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [15] Ve vydání z roku 1891 místo „za jiné zboží všeho druhu“ — „za zboží všeho druhu“. (Pozn. red.)
- [16] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [17] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [18] Ve vydání z roku 1891 místo „cenu práce“ — „cenu pracovní síly, obvykle nazývanou cenou práce“. (Pozn. red.)
- [19] Ve vydání z roku 1891 místo „Buržoza“ — „Kapitalista“. (Pozn. red.)
- [20] Ve vydání z roku 1891 místo „buržoza“ — „kapitalista“. (Pozn. red.)
- [21] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [22] Ve vydání z roku 1891 místo „práci“ — „pracovní sílu“. (Pozn. red.)
- [23] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [24] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [25] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síla“. (Pozn. red.) f Ve vydání z roku 1891 místo „Práce“ — „Uplatňování pracovní síly, práce“. (Pozn. red.)
- [26] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [27] Ve vydání z roku 1891 místo „práci“ — „pracovní sílu“. (Pozn. red.)
- [28] Ve vydání z roku 1891 místo „prací“ — „pracovní silou“. (Pozn. red.)
- [29] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [30] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [31] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [32] Ve vydání z roku 1891 místo „Nepatří tomu neb onomu buržoovi, nýbrž buržoazii, třídí buržoazie“ — „Nepatří tomu neb onomu kapitalistovi, nýbrž třídí kapitalistů“. (Pozn. red.)
- [33] Ve vydání z roku 1891 místo „buržoazie“ — „kapitalistů“. (Pozn. red.)
- [34] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [35] Ve vydání z roku 1891 místo „pracovních nástrojů“ — „opotřebených pracovních nástrojů“. (Pozn. red.)
- [36] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [37] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [36] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [37] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [38] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [39] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „pracovní síly“. (Pozn. red.)
- [40] Ve vydání z roku 1891 za slovo „naživu“ připojeno: „a byl schopen práce“. (Pozn. red.)
- [41] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [42] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [43] Ve vydání z roku 1891 místo „nevstupují lidé jen do vztahu k přírodě“ — „působí lidé nejenom na přírodu, nýbrž také na sebe navzájem“. (Pozn. red.)
- [44] Ve vydání z roku 1891 místo „vztah k přírodě“ — „působení na přírodu“. (Pozn. red.)
- [45] Ve vydání z roku 1891 „centim“ všude nahrazen „fenikem“. (Pozn. red.)
- [46] 1 lot = 17,5 g. (Pozn. red.)
- [47] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [48] Ve vydání z roku 1891 místo „mezi kapitálem a námezdní prací“ — „mezi kapitalistou a námezdním dělníkem“. (Pozn. red.)
- [49] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [50] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [51] Ve vydání z roku 1891 místo „Námezdní práce“ — „Pracovní síla námezdního dělníka“. (Pozn. red.)
- [52] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [53] Ve vydání z roku 1891 místo „zájmy práce“ — „zájmy dělníků“. (Pozn. red.)
- [54] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [55] Ve vydání z roku 1891 místo „kdy byla objevena Amerika“ — „kdy byly v Americe objeveny bohatší doly, v nichž byla také snadnější těžba“. (Pozn. red.)
- [56] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)
- [57] Ve vydání z roku 1891 místo „práci“ — „pracovní sílu“. (Pozn. red.)
- [58] Ve vydání z roku 1891 Engels změnil konec odstavce počínaje slovy „cenu bezprostřední práce...“ takto: „podíl bezprostřední práce na hodnotě nově vytvořené touto prací v poměru k podílu na této hodnotě, který připadá nahromaděné práci, kapitálu. Výše, na str. 14 [viz tento svazek, str. 404. (Pozn. red.)], jsme řekli: „Mzda tedy není dělníkovým podílem na zboží, které vyrobil. Mzda je částí zboží, které tu již bylo a za něž si kapitalista kupuje určité množství produktivní pracovní síly.“ Tuto mzdu však musí

kapitalista opět nahradit z ceny, za niž prodává výrobek zhotovený dělníkem; musí ji nahradit tak, aby mu při tom zpravidla zůstal ještě přebytek nad výrobní náklady, které vynaložil, zisk. Prodejní cena zboží vyrobeného dělníkem se pro kapitalistu rozpadá na tři části: *za první* na náhradu ceny surovin, které zálohoval, jakož i na náhradu opotřebování nástrojů, strojů a jiných pracovních prostředků, které také zálohoval, *za druhé* na náhradu mzdy, kterou zálohoval, a *za třetí* na část, která je tu navíc, na zisk kapitalisty. Zatímco první část nahrazuje jen *hodnoty, které tu již byly*, je jasné, že jak náhrada mzdy, tak přebytek tvořící kapitalistův zisk se berou plně z *nové hodnoty vytvořené prací dělníkovou* a přidané k hodnotě surovin. A *v tomto smyslu*, abychom je mohli navzájem srovnávat, můžeme jak mzdu, tak zisk pokládat za podíly na dělníkově výrobku." (Pozn. red.)

[59] Ve vydání z roku 1891 místo „Hodnota kapitálu v poměru k hodnotě práce vzrostla“ — „Podíl kapitálu v poměru k podílu práce vzrostl“. (Pozn. red.)

[60] Ve vydání z roku 1891 místo „Směnná hodnota kapitálu“ — „Podíl kapitálu“. (Pozn. red.)

[61] Ve vydání z roku 1891 místo „směnná hodnota práce“ — „podíl práce“. (Pozn. red.)

[62] Ve vydání z roku 1891 výraz „práce“ nahrazen výrazem „pracovní síla“. (Pozn. red.)

[63] Ve vydání z roku 1891 místo „práce“ — „cizí práce“. (Pozn. red.)

[64] Ve vydání z roku 1891 za slovem „dostávat“ připojeno: „trvale“. (Pozn. red.)

[65] Ve vydání z roku 1891 místo „živou prací“ — „bezprostřední prací“. (Pozn. red.)

[66] Ve vydání z roku 1891 místo „směnná hodnota práce“ — „cena práce“. (Pozn. red.)

[67] Ve vydání z roku 1891 místo „Počet kapitálů i jejich rozsah“ — „Počet kapitalistů i rozsah jejich kapitálů“. (Pozn. red.)

[68] Ve vydání z roku 1891 místo „vydělal“ — „více vydělal“. (Pozn. red.)

[69] Ve vydání z roku 1891 místo „v válce, ve které“ — „v boji, v kterém“. (Pozn. red.)

[70] Ve vydání z roku 1891 místo „zemětřesení“ — „průmyslová zemětřesení“. (Pozn. red.)

[71] Ve vydání z roku 1891 místo „trhů“ — „nových trhů“. (Pozn. red.)

VYSVĚTLIVKY

- [*1] Základem díla „*Námezdní práce a kapitál*“ jsou přednášky, které Marx proslovil v druhé polovině prosince 1847 v Německém dělnickém spolku v Bruselu. Z nich se zachoval rukopis přepsaný Josephem Weydemeyerem a nazvaný „Mzda“. Tento rukopis se téměř úplně shoduje s textem uveřejněným v „*Neue Rheinische Zeitung*“. Začátkem roku 1848 se Marx pokusil uveřejnit práci v Bruselu. K vydání však nedošlo, protože Marx byl vypovězen z Belgie.
- Poprvé byla práce otiskována jako série úvodníků v „*Neue Rheinische Zeitung*“ ve dnech 5.-8. a 11. dubna 1849 pod názvem „*Námezdní práce a kapitál*“. Uveřejňování těchto článků bylo přerušeno Marxovým dočasným odjezdem z Kolína nad Rýnem a později zostřením politické situace v Německu a zastavením „*Neue Rheinische Zeitung*“.
- Už toto první uveřejnění „*Námezdní práce a kapitálu*“ velmi pomohlo propagaci idejí vědeckého socialismu mezi německými dělníky. V usnesení výboru kolínského Dělnického spolku se doporučovalo, aby tyto Marxovy články byly prodiskutovány v dělnických spolcích v Kolíně i nad Rýnem i v jiných městech.
- Když byla zakázána „*Neue Rheinische Zeitung*“, chtěl Marx vydat „*Námezdní práci a kapitál*“ jako samostatnou brožuru. Ale Marxovi samému se nepodařilo tento záměr uskutečnit. První samostatné vydání této práce vyšlo roku 1880 ve Vratislavi bez Marxovy účasti. Ve Vratislavi vyšlo také druhé vydání roku 1881. Za Engelsovy účasti a s jeho krátkou úvodní poznámkou o historii vydání díla vyšlo další vydání roku 1884 v Hottingen- Curychu. První překlad „*Námezdní práce a kapitálu*“ byl překlad do ruštiny. Vyšel v Ženevě roku 1883 a byl pořízen podle německého vydání z roku 1880.
- Nové vydání brožury určené k propagaci mezi dělníky vyšlo roku 1891. Redigoval je Engels a napsal k němu také předmluvu. V tomto vydání Engels pozměnil a doplnil text na několika místech tak, aby byl výklad v souladu s dalším vývojem Marxova ekonomického učení. V předmluvě napsal Engels o nové redakci textu: „Všechny moje změny se týkají jednoho bodu. Podle originálu prodává dělník kapitalistovi za mzdu svou *práci*, podle nynějšího textu svou *pracovní sílu*.“ Dále Engels zdůvodnil nutnost této změny.
- Uveřejněný text „*Námezdní práce a kapitálu*“ je nedokončený. Zčásti ho doplňuje Marxův rukopis „*Mzda*“ z prosince 1847 (viz tento svazek, str. 545-567).
- V tomto svazku se uveřejňuje překlad původního textu, otištěného v „*Neue Rheinische Zeitung*“. Všechny podstatné změny, které Engels provedl v samostatném vydání z roku 1891, jsou uvedeny v poznámkách pod čarou. Rozdělení práce na části odpovídá jednotlivým článkům v „*Neue Rheinische Zeitung*“.
- [*2] Jak připomíná Engels v předmluvě k vydání z roku 1891, „v tisku zůstala práce nedokončena. Ve 269. čísle bylo na konci článku slíbeno, pokračování příště, ale už k tomu nedošlo; tehdy se totiž přivalily události — Rusové vtrhli do Uher, došlo k povstání v Drážďanech, Iserlohnu, Elberfeldu, Falci a Bádensku — které vedly k zastavení samého listu.“
- [*3] Elektronizováno na základě textu ze spisů K.Marxe, B.Englse, sv. 6